

Colecții speciale ale Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu” din Iași. Metode de valorificare documentară pentru cercetarea istorică

ROXANA PLOSCARU

Cuvinte cheie: colecții speciale, depozite, cataloage

În înțelegerea tradițională a rolului său social, *biblioteca* este păstrătoarea patrimoniului și a *memoriei culturale* a comunităților umane, principalul indicator în aprecierea și ierarhizarea bibliotecilor publice fiind *cantitatea colecțiilor*. Din această perspectivă, *creșterea și administrarea* colecțiilor au reprezentat principala menire socială și culturală a bibliotecii, care trebuia să fie, deopotrivă, un „colecționar” de carte și un furnizor de servicii informaționale pentru publicul cititor¹. În prezent, sub impulsul unei noi ere a informației, „în bibliotecile academice, două sunt forțele care se află în spatele schimbărilor: economia și tehnologia”, făcând imposibilă menținerea politicii tradiționale, rezumată la „dezvoltarea colecției și la serviciile informaționale” clasice². De asemenea, este recunoscut faptul că, „legate de tradiții” și prețuind cartea în forma sa clasică (pe suport papetar), „mediile universitare au dovedit o constantă prudență față de schimbare”, înțelegându-se prin aceasta informatizarea serviciilor și, mai ales, transpunerea cărților în format electronic, în veritabile biblioteci virtuale³. Fie că este acceptată celebra metaforă – „biblioteca este inima universității” – fie că nu, interferența dintre cele două instituții-cheie în procesul educației înalte și al cercetării le silește să-și coreleze eforturile, pentru a conferi lecturii și studiului de specialitate șansa de a-și îndeplini menirea în lumea contemporană⁴.

¹ Adriana Ioana Király, „Managementul colecțiilor de bibliotecă: o abordare integratoare (I)”, în *Biblioteca*, 2002, nr. 2, p. 43.

² Joseph J. Branin, *Managing Change in Academic Libraries*, New York, London, The Haworth Press, 1996, p. 1.

³ Richard M. Dougherty, Ann P. Dougherty, „The Academic Library: A Time of Crisis, Change and Opportunity”, în *Journal of Academic Librarianship*, 1993, p. 334.

⁴ Deborah J. Grimes, *Academic Library Centrality: User Success through Service, Access and Tradition*, Chicago, Association of College and Research Libraries, 1998, p. 1-5.

Din acest punct de vedere, bibliotecile universitare trebuie să asigure accesul la toate tipurile de surse informaționale de care dispun, pentru toate categoriile de cititori, în primul rând acelea legate de mediul universitar (studenți, masteranzi, doctoranzi, profesori, cercetători), indiferent de specializarea academică a acestora. Aflată în plin proces de remodelare a identității, biblioteca universitară poate să se adapteze „din mers” provocărilor generate de apariția unui univers informațional practic nelimitat – Internetul – deoarece universitatea va avea totdeauna nevoie de un loc în care studenții, singuri sau în grup, vor putea să se întâlnească pentru a învăța și a lucra cu sursele de informare, indiferent de suport (papetar sau digital). Biblioteca universitară poate fi astfel gândită, încât să devină în viitor un „loc de convergență a scrisului cu universul digital”, păstrându-și menirea de „liant ce reunește comunitatea universitară”⁵.

Desigur, o anumită dinamică a studiilor pe diverse specializări, în funcție de realitățile economico-sociale nu poate fi neglijată. Această dinamică este reflectată de frecvența cererilor de carte pentru lectură în cazul categoriilor de studenți, masteranzi, doctoranzi ai universității respective, pe anumite domenii de studiu. În bibliotecile universitare din Statele Unite ale Americii și Europa Occidentală, politica de achiziții de fond de carte și administrarea colecțiilor existente au luat în calcul această realitate, identificându-se soluții pentru ca lucrările cele mai solicitate de cititori (pe diverse specializări) să fie mai ușor accesibile și într-un număr mai mare de exemplare. Multiplicarea pe suport papetar și transpunerea în format electronic a acestor *bibliografii uzuale* reprezintă metodele cele mai utilizate, răspunzând astfel cerințelor publicului⁶. Și în România, *selecția documentelor*, „adică operația de alegere a documentelor ce vor fi achiziționate, prin luarea în considerare [...] a nevoilor (studiate sociologic) ale utilizatorilor specifici ai bibliotecii”, respectiv *prelucrarea colecțiilor* în funcție de același criteriu, al frecvenței solicitărilor au fost definite ca priorități ale activității bibliotecilor academice⁷.

Din acest punct de vedere, una dintre metodele accesibile și eficiente care să favorizeze cercetarea istorică este transpunerea pe suport digital a celor mai importante instrumente de lucru bibliografic (*Bibliografia istorică a României*; *Bibliografia Românească Modernă*; Florin Rotaru, *Bibliografia cărții bucureștene de la origini până în prezent*, București, 2006; *Bibliografia*

⁵ Lili Rusea, „Bibliotecile universitare și noile tehnologii”, în *Biblioteca*, 2002, nr. 4-5, p. 133.

⁶ Juris Dilevko, Lisa Gottlieb, *The Evolution of Library and Museum Partnership, Historical Antecedents, Contemporary Manifestations and Future Directions*, Westport, Connecticut, London, Libraries Unlimited, 2004, pp. 39-41.

⁷ Adriana Ioana Király, *op. cit.*, p. 44.

Națională Română. Teze de doctorat, București, 1995; Bibliografia analitică a periodicelor românești etc.) și a câtorva colecții de documente extrem de solicitate (Documente privitoare la Istoria Românilor, colecția Eudoxiu de Hurmuzaki; Gh. Ghibănescu, Surete și izvoade; Idem, Ispisoace și zapise; N. Iorga, Studii și documente privind istoria românilor etc.).

În cadrul acestei noi proiecții asupra priorităților bibliotecilor universitare, stimularea cercetării științifice realizată de utilizatorii lor specifici (studenți, masteranzi, doctoranzi etc.) se înscrie în mod natural într-o atare direcție. Încurajarea cercetării și, implicit, a atașamentului acestui tip de cititor față de respectiva bibliotecă, se poate realiza, între altele, prin favorizarea accesului la fonduri documentare care oferă un suport important cercetării prin informațiile primare furnizate de acestea. Din acest punct de vedere, poziția istoricului (profesionist sau în formare) este una privilegiată. În colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu” Iași, incunabulele, cartea veche și rară, manuscrisele și alte tipuri de documente netipărite (arhive personale) reprezintă un fond documentar bogat și deosebit de prețios pentru cercetarea istorică. Se pune întrebarea dacă acest fond *de patrimoniu*, care trebuie conservat prin metode specifice⁸, poate deveni mai accesibil decât până acum utilizatorului interesat, fără a i se grăbi deteriorarea și dacă acesta poate fi asistat și *de bibliotecar* pentru a deprinde metodele de lucru cu un asemenea tip de documente, accesibil în prezent mai ales cercetătorilor cu oarecare experiență în domeniu⁹.

Astfel, prin destinația lor și legătura specială creată între cititorul-cercetător și locul său predilect de studiu, bibliotecile universitare au beneficiat de un context favorizant pentru a-și dezvolta continuu fondul de carte veche sau rară, incunabule, documente de arhivă etc., fie prin achiziții, fie ca urmare a donațiilor primite. Această tendință s-a manifestat și în perioadele când statul nu numai că nu a încurajat o *politică* de acumulare a valorilor bibliofile în incinta ce le era destinată (biblioteca universitară), ci chiar au considerat-o suspectă, izvorând dintr-o mentalitate „burgheză”, elitară, atât a cititorului legat sufletește de biblioteca „sa”, cât și a personalului specializat al bibliotecii universitare. Cu

⁸ Dintre metodele de protecție a patrimoniului cultural mobil, sub incidența contactului *cărții* cu cititorul intră *metodele pasive*. Acestea „asigură condiții de depozitare și *utilizare* (s.n. – Roxana Ploscaru) adecvate astfel încât să fie minimalizată deteriorarea” cărților care aparțin patrimoniului cultural național (Maria Geba, „Conservarea cărților și documentelor vechi”, în *Conservarea și restaurarea patrimoniului cultural*, sub redacția prof. univ. dr. Corneliu Oniscu, Editura Trinitas, 2003, p. 22).

⁹ Faye Phillips, *Local History Collections in Libraries*, Westport, Connecticut, London, Libraries Unlimited, 1995, p. 73-98.

toate acestea, la BCU „Mihai Eminescu” Iași în a doua jumătate a secolului trecut s-au făcut progrese importante în catalogarea fondului de manuscrise și carte veche, exemplară fiind din acest punct de vedere activitatea lui Martin Bodinger și Dan Simonescu. Martin Bodinger este autorul *Catalogului cărții rare și prețioase* din fondul BCU „Mihai Eminescu” Iași (patru volume), cuprinzând incunabule, cărți tipărite în secolele XVI-XVIII și *Cartea veche românească* (volumul al III-lea), iar Dan Simonescu a publicat în 1950-1951 *Catalogul manuscriselor Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu”*, ambele instrumente de lucru absolut necesare pentru oricine dorește să studieze fondurile de carte veche și manuscrise ale BCU „Mihai Eminescu” Iași¹⁰. Ambele lucrări reprezintă două referințe indispensabile pentru studentul și cercetătorul în domeniul istoriei, existența câtorva exemplare în fondul de carte al Filialei de Istorie a BCU Iași fiind resimțită ca o necesitate.

Făcând referire la rolul cărții vechi și al manuscriselor aflate în colecțiile bibliotecilor universitare pentru cercetarea istorică, David Pearson constata într-un studiu recent, că, în virtutea unor practici tradiționale, „colecțiile de carte rară și manuscrise s-au aflat în afara circuitului larg de carte al bibliotecilor, cu toate că ele reprezintă un element semnificativ pentru valoarea bibliotecilor respective”. De aceea, se impune ca aceste manuscrise și cărți vechi să contribuie la „diseminarea cunoașterii în domeniul cărții de istorie” și al disciplinei istorice, în general, apelându-se la metodele oferite de tehnologia digitală și de Internet¹¹. Totuși, nu se poate nega faptul (reafirmat de specialiștii în domeniu) că „aceste materiale trebuie conservate în forma lor originală, deoarece reprezintă dovezi ale autenticității textelor, ale variantelor și edițiilor existente pentru aceeași lucrare sau din motive culturale, istorice, estetice. Acest criteriu asigură caracteristicile esențiale ale materialității, care nu pot fi păstrate integral pe alt suport, oricât de avansat tehnologic”¹².

În fața posibilităților oferite de bibliotecile virtuale și de Internet pentru globalizarea circulației informației, inclusiv în ceea ce privește colecțiile de carte

¹⁰ Martin Bodinger, *Catalogul cărții rare și prețioase*, I, *Incunabule și secolul al XVI-lea*, II, *Secolul al XVII-lea*, III, *Carte românească veche în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din Iași*, IV, *Secolul al XVIII-lea*, Iași, Biblioteca Centrală Universitară Mihai Eminescu, 1974-1981. Dan Simonescu, *Catalogul manuscriselor Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu”*, Iași, Biblioteca Centrală Universitară Mihai Eminescu, 1950-1951.

¹¹ David Pearson, „Rare Book Librarianship and Historical Bibliography”, în J. H. Bowman, *British Librarianship and Information Work 1991-2000*, Ashgate Publishing, 2006, p. 168.

¹² Alice Schreyer, „Common Cause: Collaborating to Preserve Printed and Primary Source Materials”, în William E. Brown, Laura Stalker, *Getting Ready for the Nineteenth Century: Strategies and Solutions for Rare Book and Special Collections Librarians*, Chicago, Association of College and Research Libraries, 2000, p. 35.

veche și manuscrise ale bibliotecilor academice, dar și sub imperiul lipsei de credibilitate în ceea ce privește autenticitatea textelor pe suport electronic, pentru a fi folosite astfel de către cercetător ca document primar, la care se adaugă imperativul conservării acestor colecții ca *bunuri ale patrimoniului cultural național*, un cadru juridic care să reglementeze statutul bunurilor patrimoniului cultural mobil și să garanteze respectarea drepturilor de autor pentru textele în format electronic s-a dovedit stringentă.

În Statele Unite ale Americii, American Council of Learned Societies (ACLS) a obținut în iulie 1997 aprobarea de către National Advisory Commission on Libraries a unui document – *Statement on Primary Materials* – care dispunea „prezervarea cu maximă atenție a a tuturor artefactelor textuale” și conferea ACLS, la care erau afiliate 69 de biblioteci universitare din SUA, dreptul exclusiv de a administra „proceduri responsabile de creare și identificare a reproducerilor fotografice și electronice ale acestor artefacte”. Era oferită astfel o garanție cititorului că textul reprodus este identic cu originalul, fiind elaborat sub supraveghere de specialitate (bibliotecară) și se creau piedici „comerțului” pe Internet cu copii ale acestor texte aflate în biblioteci virtuale cu taxă care nu se supuneau controlului ACLS¹³. În Finlanda a fost aleasă aceeași metodă, sub egida Bibliotecii Naționale a Finlandei înființându-se la Mikkeli *Centrul Național de Microfilme și Conservare* (1990), având drept responsabilitate microfilmarea sub control de specialitate a manuscriselor și cărților vechi aflate în colecțiile respectivei biblioteci, pentru a fi puse la dispoziția publicului, pentru uz curent¹⁴.

Și în România, din punct de vedere juridic, una dintre principalele probleme constă în a găsi căile de armonizare între prevederea art. 6 din Legea Bibliotecilor („În bibliotecile de drept public consultarea colecțiilor și a bazelor de date proprii este gratuită”)¹⁵ și aceea de la art. 62 alin. d, care atribuie *Comisiei Naționale a Bibliotecilor* dreptul de a stabili și aviza „metodologiile, normele, normativele și reglementările din domeniul protejării bunurilor culturale de patrimoniu din biblioteci”¹⁶. Prima reglementare permite accesul gratuit al utilizatorului la toate colecțiile bibliotecii, în condițiile stabilite de regulamentul acesteia, iar cea de-a doua are drept obiect protejarea bunurilor de patrimoniu, a căror conservare poate fi afectată dacă utilizarea lor nu este supusă

¹³ *Ibidem*, p. 36-37.

¹⁴ Mircea Regneală, „Biblioteca Națională a Finlandei”, în *Biblioteca*, 2002, nr. 4-5, p. 155.

¹⁵ *Ordonanța nr. 26 din 26 ian. 2006 pentru modificarea și completarea Legii Bibliotecilor nr. 344/2002*, art. 1, alin.3.

¹⁶ *Legea Bibliotecilor nr. 344 din 31 mai 2002*, în *Monitorul Oficial*, nr. 132 din 11 februarie 2005.

unui regim special. O primă etapă în stabilirea regimului juridic al acestor documente îl reprezintă clasarea manuscriselor, incunabilelor, cărților rare și vechi, a cărților cu valoare bibliofilă în categoria bunurilor patrimoniului cultural național mobil, care este de competența *Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor*¹⁷. O dată clasate, aceste documente de fond sau de tezaur sunt incluse de către *Institutul de Memorie Culturală* în inventarul patrimoniului cultural național mobil, care se ocupă cu centralizarea și evidența informatizată a acestuia¹⁸. Dacă aceste prevederi își dovedesc utilitatea pentru protecția, conservarea, inventarierea și completarea colecțiilor de manuscrise, incunabile, cărți vechi și rare etc. definite ca bunuri ale patrimoniului cultural național, în schimb ele nu trasează cadrul necesar de reglementări privind *multiplicarea controlată* (pe hârtie sau electronic) a acestor documente, pentru a fi mai accesibile lecturii.

Între soluțiile ce se întrevăd la această problemă, una este deja prevăzută ca o direcție strategică. Transpunerea patrimoniului cultural național scris în format digital și deschiderea accesului public online la acest fond, prevăzută în *Strategia Ministerului Culturii și Cultelor privind lectura publică și reinventarea bibliotecilor*, (lansată în anul 2005)¹⁹ s-a materializat prin crearea unui catalog online: *Biblioteca Digitală Națională*²⁰. Această inițiativă se înscrie într-o viziune nouă, experimentată deja în Statele Unite ale Americii și Europa Occidentală, acolo unde bibliotecile academice au trebuit să răspundă dorinței cititorilor (mai ales, a studenților, masteranzilor și doctoranzilor) de a avea acces la „texte integrale cuprinse într-o mare bibliotecă virtuală”, care să reunească reviste de specialitate și cărțile cu regim special, aparținând bunurilor de patrimoniu (carte veche)²¹.

Pentru cercetătorul în domeniul istoriei, incluzând aici și studenți, masteranzi sau doctoranzi, colecțiile de manuscrise și carte veche aflate la BCU „Mihai Eminescu” Iași reprezintă, după cum spuneam, un suport documentar puțin explorat. Credem că utilizarea judicioasă a acestui fond documentar atât de prețios se poate realiza pe calea unui parteneriat între BCU Iași, Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” și Muzeul Universității „Alexandru Ioan Cuza” pentru *selectarea și multiplicarea controlată* a materialului documentar din aceste colecții, pentru a facilita accesul în vederea

¹⁷ *Ordinul Ministrului Culturii și Cultelor nr. 2053 din 17 mai 2002 pentru aprobarea Normelor de clasare a bunurilor culturale mobile*, Cap. I, art. 2, alin. d; Cap. II, art. 5, alin. 2.

¹⁸ *Legea 182/2000*, art. 15, alin. 2.

¹⁹ www.cultura.ro/Files/GenericFiles/MaiBineOCarte_2005_04_23.ppt#278,6,Slide 6

²⁰ www.apograf.cimec.ro

²¹ Juris Dilevko, Lisa Gottlieb, *op. cit.*, p. 2.

cercetării. Dintr-o asemenea colaborare ar putea rezulta o serie de proiecte și granturi vizând întocmirea unei colecții de reproduceri microfilmate și/sau în format electronic (CD-ROM) a unor manuscrise, cărți vechi și rare, documente din arhive personale de la BCU Iași. În acest sens, studierea de către o echipă de specialiști în cercetarea istorică și în biblioteconomie a potențialul colecțiilor BCU Iași din acest punct de vedere (apelând la cataloagele Bodinger și Simonescu) și întocmirea unui inventar de documente propuse pentru multiplicare ar putea fi un prim pas pentru inițierea unui grant aplicat în cadrul *Planului național de cercetare, dezvoltare și inovare*, la tipul de program *Capacități*, vizând *Dezvoltarea infrastructurii de informare și documentare științifică*, având drept obiect obținerea finanțării pentru realizarea colecției amintite²².

Special Collections in the "Mihai Eminescu" Central University Library of Iași. Methods of documentary recovery for the historical research

(Summary)

Keywords: special collections, deposits, catalogues

The present approach reveals the advantages of transferring on computerized support the resources essential for the historical research. A first stage in this direction should be represented by the digitization of the most important bibliographic tools and the most used and requested collections of documents. The collections of the "Mihai Eminescu" Central University Library of Iași bear old and rare books, manuscripts and other inedited documents (personal archives), which form a rich documentary fund, extremely precious for the historical research. This fund of *patrimony*, which must be conserved by specific methods, may become even more accessible, without being damaged, to the interested user. Among the solutions suggested for this issue, one has already been set as a strategic direction. The transfer of the written national cultural heritage on digital format and its online opening to the public, as mentioned in

²² Vezi www.mct.ro/ancs_web/img/files_up/1188313421PN2ro.pdf

the *Strategy of the Ministry of Culture and Cults regarding public reading and reinventing libraries* (launched in 2005) was accomplished through an online catalogue, *The National Digital Library*. This initiative is part of a new vision, already experienced in the United States and Western Europe, where academic libraries had to meet the readers' desire for information. For the history researcher, including undergraduates, master and doctoral students, the collections of manuscripts and old books in the "Mihai Eminescu" Central University Library of Iași constitute a documentary support less explored. We believe that the judicious use of this precious documents can be done through a partnership among the "Mihai Eminescu" Central University Library of Iași, the Faculty of History of the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași and the Museum of the University, for a *controlled selection and multiplication* of the documents in the above mentioned collection and for a facile access for research.